

CERCETĂRI ETNO-SOCIOLOGICE ÎN COMUNITĂȚILE ROMÂNEȘTI DE DINCOLO DE BUG (III)

Din nou la Dunaievea

Revenind la comuna Dunaievea, am aflat că locuitorii acestei așezări românești, la început, adică imediat după sosire, s-au așezat în bordeiele părăsite de tătari și rămase intacte. La sosire fiind toamnă, nedispunând de suficient timp pentru a-și construi alte locuințe noi, ca acelea pe care le părăsiseră în sudul Basarabiei, s-au stabilit în bordeiele tătarilor (iurte).

Cînd și-au construit noile lor case, coloniștii și-au ales un alt loc pentru noua lor localitate, ceva mai spre nord cu aproximativ 1—2 km., bordeiele părăsite rămînînd mai spre sud, foarte aproape de ghiolul ce se află în localitate, din Marea de Azov. Pe locul fostei comune tătărăști Mătuha, moș Sava își păștea acum oile. Turma de oi a satului.

În comuna Dunaievea exista o semileteă (școală cu șapte clase) în care frecventau cursurile circa 250—300 de elevi anual. În anul școlar 1928—1929, a funcționat în localitate și în cadrul școlii locale, o Secție de limbă „moldovenească”.

Exista o maternitate cu patru paturi deservită de un felcer și o soră medicală.

Clubul avea o bibliotecă cu 200 de volume, iar școala o bibliotecă cu circa 500 de volume.

Bibliotecile nu aveau secție de limbă „moldovenească”, iar la școală, secția de limbă „moldovenească” a funcționat numai pentru clasa I-a.

Erau patru învățători și un director.

Biserica, întocmai ca pretutindeni în acel imens spațiu, a fost definitiv închisă încă din anul 1931, dar asta nu înseamnă că populațiile ucrainene indiferent din ce anume etnie făceau parte, erau lipsite de credința creștină. Am vizitat poate mii de case cu locuitori ucraineni, bulgari, germani etc., dar în nici-o locuință nu lipsea icoana de pe perete. Pot afirma cu toată tăria, că pereții tuturor caselor prin care am intrat, erau pline de icoane. Aceste icoane acopereau aproape în întregime pereții caselor particulare de pe cuprinsul întregii Ucraine. Trebuie să mărturisesc că în viața mea nu am întilnit măcar o singură casă din România unde pereții să fie acoperiți cu atitea icoane. Majoritatea dintre aceste icoane erau pictate pe lemn sau chiar pe sticlă.

În localitatea Dunaievea era un cinematograf ambulant. Odată pe săptămînă era prezentat un film.

Locuitorii satului aveau circa 4 000 de oi, iar colhozul, și aici ca aproape peste tot, mult mai puține, adică aproximativ 500 de capete.

Pentru agricultură veneau de la stațiunea de la Alexandrovea nouă tractoare și cinci combine.

În cadrul colhozului și al sofhozului, existau frumoase livezi de pomi fructiferi în care predominau caișii.

Obiceiuri păstrate

Din unicele și prea puținele mărturii ce mi-au mai rămas doar de la cei doi informatori cuprinse în rindurile de mai sus, am putut constata că, timp de circa 160 de ani, românii băștinași din așezările respective, nu au beneficiat de un învățămînt în limba maternă decît sporadic și, în cel mai bun caz, doar cîțiva ani. Același lucru l-am putut constata pretutindeni, în fiecare localitate românească cercetată din întregul spațiu geografic de la est de Bug :

Școli cu predare în limba română, în așa-zisul „grai moldovenesc”, existau numai în Republica Socialistă Sovietică Moldovenească, înființate de regimul sovietic abia prin anul 1928.

Toate aceste realități ne pun în fața unei situații cu totul și cu totul neașteptată. Am putut constata pe *viu*, timp de aproape trei ani, în fiecare așezare cercetată de pe cu-

prinsul parcă de necuprins al Ucrainei că în *ciuda* unei *izolări totale* populația română, nu și-a pierdut graiul, *limba* neamului din care făceau parte, nici datinile strămoșești oglindite în doine, bocete, colinde, orații de nuntă, conăcării, descintece etc., și cu atât mai puțin conștiința clară și categorică că ei nu sînt și nu fac parte din masa de slavi în mijlocul căreia au trăit și mai trăiesc încă și unde s-au dezvoltat. Ei sînt „Moldoveni” care nu l-au uitat pe Ștefan cel Mare și nici cetățile și minăstirile zidite de acesta după fiecare bătălie eiștigată.

Nici nu se putea să nu fii deosebit de surprins și încă plăcut, privind așezările lor din acel imens și îndepărtat teritoriu socio-geografic: de la sud de Kiev și Uman; de pe lângă Pervomaisk, Znamenka, Vosnesensk sau Kirovograd; de pe lângă Nicolaiev, Herson sau Dnepropetrovsk și Zapăreje; din Grincea; de pe lângă Melitopol, Berdiansk și Mariupol; sau de pe lângă Taganrog și Stalino pînă la Caucaz, din fiecare așezare locuită de români acum băștinași cînd, sînd de vorbă cu ei, poți constata identitatea acestor așezări atât ca structură materială cît și, mai ales spirituală, de comportament, cu așezările din „Transnistria”, Basarabia, Moldova în general, și chiar din Ardeal, Muntenia sau Oltenia.

Românii de acolo te primesc cu căldura și ospitalitatea caracteristică întregului neam românesc de pretutindeni și dintotdeauna. Cu același suflet cald și cu aceeași spiritualitate: Manifestările lor de la sărbători — mai cu seamă de Crăciun — nu se deosebesc cu nimic de cele din preajma Carpaților și tocmai acest lucru surprinde în chip cu totul deosebit.

Totuși, în cadrul sărbătorilor de Crăciun am remarcat ceva care lipsea (atunci) din obiceiurile noastre din țară: colindătorii după ce și-au isprăvit colindul de pe la casele oamenilor, adună „grămadă” toți banii primiți cu colindatul, îi numără, iar a doua zi acești bani sînt predați bisericii din localitatea respectivă.

De asemenea, în multe din așezările cercetate am remarcat obiceiul, tot cu prilejul sărbătorilor de iarnă (de Crăciun și de Anul Nou), ca banii rezulțați din vînzarea acestor colaci, primiți de colindători sînt predați și ei tot bisericii din localitate. Acest lucru poate însemna că ei, colindătorii, respectînd frumoasa tradiție a colindatului, nu urmăresc nici pe departe un eiștig personal. Probabil că în îndepărtatele vremi și anume în perioada colonizării lor în Ucraina, acest deosebit de frumos obicei, era prezent în așezările românești din Basarabia de unde au plecat. Dar, tot atât de probabil, acest obicei ar fi putut fi o tradiție ancestrală dar și de dată foarte recentă, ca răspuns la însăși închiderea bisericilor și, ca atare, desființarea subvențiilor ce fuseseră acordate anterior bisericilor de către stat.

Oricum, printre acești frați de singe, te simți ca și la tine acasă mai cu seamă dacă ai fost născut și crescut la țară. Între acești frați nu simți că te afli la asemenea depărtări de patrie și pareă nici nu-ți vine să crezi că această populație a trăit vreme de cinci generații ruptă cu desăvîrșire de trupul patriei și nu și-a pierdut structura spirituală care se identifică cu aceea a românilor din fiecare colț de Țară. Afirm acest lucru ca unul care în cadrul echipelor studențești multidisciplinare de cercetare sociologică ale savantului Dimitrie Gusti, am fost nelipsit timp de patru campanii la rînd — 1936—1939 inclusiv —, cînd am cunoscut și cercetat satul maramureșean împreună cu așezările românești de dincolo de Tisa: Biserica Albă, Apșa de Sus, Apșa de Mijloc, Apșa de Jos, Teceul, Bocicoelul, orașul Slatina (Slatinski Doli) etc. din Cehoslovacia, astăzi Ucraina-Subcarpatică; satele Munților Apuseni; satele arădene: bănațene, din preajma Lugoșului; a Caransebeșului; ale Basarabiei, ale Făgărașului ca și cele din Transilvania, în special de pe Valea Someșului și ale Bistriței unde m-am născut și mi-am trăit copilăria și o parte din adolescență.

Pretutindeni pe unde am umblat și am cercetat — sociologic — satele noastre din România, ca și pe acelea de la est de Bug sau din „Transnistria”, am constatat același fenomen caracteristic neamului românesc: căsătoriile *mixte*, de pretutindeni, sînt *rarisime*. Asemenea căsătorii *mixte* se pot întîlni doar la unii meseriași sau intelectuali de pe la orase. Marea masă a românilor fiind formată din țărani, aceștia chiar dacă *teoretic* nu au nimic împotriva unor asemenea căsătorii, în *fapt*, cînd este vorba să se căsătorească, flăcăul ca să-și găsească consoarta o caută numai în sinul neamului din care face parte.

Identitatea de structură sufletească a fost și a rămas hotărîtoare întotdeauna. Și, tocmai acest fapt, consemnat de noi în toate formularele „lip” folosite cu prilejul inserării românilor din așezările de la est de Bug, este unul din factorii principali care, alături de tradiții, au dat vîlcare neamului nostru de pretutindeni să-și păstreze ființa așa cum și-au păstrat-o dintotdeauna.

Ocupațiile acestor băștinași români din spațiul de la est de Bug, au rămas aceleași care sînt moștenite din moși-strămoși, cu care neamul românesc s-a deprins de milenii, în ciuda faptului că noul regim-sovietic —, cu innoirile survenite, a desființat industria casnică tradițională și, ca atare, însăși portul străvechi al întregii populații de pe acele meleaguri.

Dar obiceiurile de la nunți, de la botezuri, de la sărbătorile de iarnă etc., se păstrează, în cea mai mare parte, cu destulă sfințenie deși, în noile condiții de viață, acestea au fost sensibil diminuate și restrinse.

Descintele

Este, de asemenea, interesant și semnificativ de observat că descintele și leacurile băbești își mai găsesse și astăzi adepții credincioși în lumea satelor. Medicul, care a intrat în sat cu metode științifice, nu întotdeauna a reușit să facă să dispară credința în puterea magică a descintecului. Ceva mai mult. Am constatat că există descintătoare nu numai printre babele satelor, ci chiar și printre unii bărbați și, mai cu deosebire, chiar și printre femeii născute și crescute în chiar regim sovietic.

Dacă industria casnică a fost înlocuită de către industria modernă, medicina modernă a fost de multe ori la concurență cu medicina empirică, adică cu descintele și leacurile „băbești”. „Descintele”, trebuie să recunoaștem, au contribuit într-o oarecare măsură la legarea acestei populații din spațiul amintit de tradiția multi-milenară a poporului nostru izolat de marea sa firească și naturală, mai cu seamă că anumite „leacuri băbești”, preparate din anumite plante, aveau efecte bune în tratarea anumitor afecțiuni.

Din cercetările mele de acolo, am constatat cu surprindere că, dacă unele datini erau uneori diminuate, din contră descintele cu leacurile băbești, erau răspândite în fiecare așezare românească de coloniști sau chiar în cătune (artele), iar numărul descintătoarelor era destul de mare. Și, așa cum mi s-a întâmplat prin așezările maramureșene (ale moșilor de pe Valea Arieșului) sau prin alte părți ale României, unde nu era deloc ușor să convingi o descintătoare să-ți dicteze vreun descintec, așa mi s-a întâmplat și aici. Cuvintele folosite de descintătoare în descintec erau păstrate cu mare tăcere. Acestea se transmiteau numai în linie dreaptă, de la mamă la fiică, sau, în lipsa fiicei, unei rude apropiate și de mare încredere și, de cele mai multe ori, abia la sfârșitul vieții descintătoarei. (Observăm, aici, o formă a „secretului” dacic, care se menține și astăzi după atâtea milenii).

Cu prilejul culegerilor mele, nu de puține ori am fost nevoit să mă prezint eu însumi ca fiind bolnav de boala cutare sau cutare și, în consecință, descintându-mi-se mie, să suport nu numai plata pentru descintec dar mai ales canoanele la care era supus adevăratul bolnav.

Era foarte greu să reții toate cuvintele unui descintec chiar dacă ți se descinta de nouă ori într-o „ședință” de „tratament” pentru același descintec. De obicei descintătoarea are grijă ca unele părți ale descintecului, să le rostască bolborosit, în ideea de a nu i se fura meseria pe care și-o păzea cu mare grijă. La est de Bug însă, am reușit să culeg multe descintecuri întregi datorită faptului că eu nu eram din partea locului ci tocmai din București, adică din altă țară. Faptul că descintătoarele își păstrau taina meseriei lor ca pe ochii din cap, nu atât pentru câștigul material pe care îl agonisau (în credința populară a descintătoarelor și chiar a populației locale, se „știa” că dacă nu i se plătește, descintecul nu-și mai are efectul dorit).

De asemenea, trebuie relevat și faptul că descintătoarele cred cu tărie în puterea magică a descintecului și nu sînt niște exeroace cum sînt destui aceia care au această convingere. Mă refer, desigur, numai la descintătoarele autentice.

Cît privește descintecul ca atare, acesta, pentru adevărata cercetători și culegători de folclor, are o valoare cu totul deosebită dacă îl punem în relație cu trecutul ancestral al neamului nostru. Se cunoaște prea bine faptul că descintecul se păstrează aproape nealterat în tradiția neamului nostru, tradiție moștenită chiar de la traci. (de la Zalmoxis), apa neîncepută, culeasă din trei sau nouă izvoare, din trei sau nouă fântini, în zorii zilei, fără să fii văzut de cineva poate să-ți fie de leac, roua nescuturată de pe iarba pe care o mănincă vaca atunci cînd i se descintă pentru a-și recăpăta laptele pierdut. (Această apă neîncepută a fost, apoi, numai în parte înlocuită de apa sfințită întocmai ca și în descintele din România).

Pentru lămurirea mai deplină a acelor dintre cititori care sînt mai puțin avizați, ne permitem să inserăm, aici, un citat din discuția dintre Platon și Charmides :

„Așa stau lucrurile Charmides, și cu descintecul nostru. L-am învățat eu prilejul unei expediții, de la unul din medicii traci ai lui Zalmoxis, despre care se zice că au și darul de a te face nemuritor. Iar tracul acesta arată că medicii greci spun, pe bună dreptate, cele pe care le-am amintit eu acum ; numai că Zalmoxis, adaugă el, regele nostru care este Zeu, mai spune că așa cum nu trebuie să încerci a vindeca ochii fără să vindecă capul și nici capul fără trup, la fel nici trupul fără suflet, iar tocmai aceasta este pricina pentru care cele mai multe boli rămîn nevindecate de medicii greci, faptul că ei nu țin seama de întregul a

cărui îngrijire ar trebui să o întreprindă și că aceasta dacă nu se simte bine, este cu neputință ca partea să se simtă bine. Căci, spune el, toate se trag din suflet, atât cele bune cât și cele rele ale trupului și ale ființei noastre întregi, revărsându-se din suflet așa se răstâng de la corp asupra ochiului, ca urmare, mai ales a sufletului trebuie să-i dai îngrijire, dacă vrem ca deopotrivă capul ca și restul trupului să o ducă bine. Iar sufletul tinere, spune el, se îngrijește cu anumite descințe, care sînt la rîndul lor, spusele și gîndurile frumoase”.

Așadar, descințele noastre, culese de prin așezările românești — din spațiul de la est de Bug, au o vechime de cel puțin 2 500—3 000 de ani.

Oare în cadrul tradițiilor ancestrale ale celorlalte popoare latine — romania — mai există vre-un popor care să-și fi păstrat cu atîta sfințenie tradițiile și datinile moștenite din cele mai vechi timpuri ca poporul român?

Și, oare, aceste descințe (de ațiția savanți ignorate) nu reprezintă, chiar și ele sigure și prin ele incele, însăși *doxada peremptorie*, *vie* și de necontestat a continuității neamului nostru pe aceste meleaguri, mai concludentă — cred eu — chiar decît multe din piesele — dacă nu aproape toate — arheologice dezgropate din pămîntul patriei noastre?

În cadrul descințecelor din această modestă „colecție”, ne vom întîlni și cu tradiția ancestrală a „fumișăției” folosită atît de frecvent de către traco-gelo-daci.

Așadar, trebuie să observăm că nu numai într-un singur descințec ne întîlnim cu tradiția „fumișăției”, a apei neîncepute, a ierbii de rouă nescuturată, a cărbunilor stinși, a pînii neîncepute, etc. etc., în afară de păstrarea, cu sfințenie, a tainei în general, doar cîteva exemple privind „fumișăția” din descințele pe care le prezentăm în continuare :

În comuna Novoignatievca, raionul Olievka, din județul Mariupol (Novoazovsk în prezent), pe coasta Mării de Azov, la aproximativ 750 km. depărtare de Cetatea Albă din Basarabia, la descințecul de „Spăriet”, descințătoarea Maria Cristu-Grăjdeanu, în timp ce descință, îl așează pe bolnav sub un cearceaf unde, peste cărbunii dintr-un „hîrb”, pune următoarele : „minătoare”, „Limba bouului”, „burniană de cel Spăriet și lămie”.

La descințecul de „Năjil”, descințătoarea Maria Cristu-Grăjdeanu, îl afumă cu baligă de vacă sau ia o cîrpă de în pe care o inmoaie în ceară de albine infierbîntată din care face o pîlnie. Virful pîlniei îl introduce în urechea bolnavului după ce a aprins capătul celălalt al pîlniei în așa fel încît fumul fierbinte să pătrundă în urechea bolnavă a celui descințat.

Un alt procedeu al „fumișăției” se face cu sămînță de în pusă peste cărbunii dintr-un „hîrb” peste care se pune o scindură găurită, iar peste acea gaură din scindură, urechea bolnavului.

În comuna Ivanovca, din județul Stalino, astăzi județul Donețk, la o distanță de cel puțin 860 de km. de Cetatea Albă din sudul Basarabiei, și anume din bazinul carbonifer al Dombasului, se practică același sistem al „fumișăției” atît la descințele de „Junghii”, de „Bășică” cît și la cel de „Spăriet”, în afară de procedeu de ja mai sus amintit, uneori, și cu făină presărată peste jăratecul din acel „hîrb”.

Am dat aceste cîteva exemple ale sistemului „fumișăției” din descințele culese din cele mai îndepărtate județe și așezări ale regiunii cercetate, pentru a se vedea că acest obicei al „fumișăției” este încă viu în tradiția întregii populații din așezările românești pe care le-au investigat.

Concluzii

În general, cercetările noastre din U.R.S.S., nu au avut ca obiect esențial studierea aspectelor legate de unirea acestor grupuri de români neaoși atît în Transnistria (spațiul dintre Nistru și Bug) cît și, mai cu seamă, în spațiul de dincolo de fluviul Bug din Ucraina. Se păstrează unele date legate de colonizările efectuate pe vremea și din ordinul Ecaterinei a II-a a Rusiei țariste. Mulți bătrîni, încă în viață la data cercetării noastre, și-au amintit de aceste colonizări din spusele bunicilor și a străbunicilor. Dar, în afară de acești coloniști știm că multe așezări sînt locuite de ciobani — moecani — veniți cu turmele de oi nu numai de pe teritoriile Basarabiei și ale Moldovei dar chiar și din Transilvania.

Gh. Pavelescu, în articolul *Aspecte din spiritualitatea românilor „Transnistrienți”* — „credințe și obiceiuri”, subliniază :

„Cînd și cum au ajuns românii în Transnistria e o problemă de istorie și etnografie. Se pare că totuși este vorba de străvechi expansiuni păstorești a istorice, de moecani ardeleni și moldoveni. E important că acești români au venit aici cu avutul lor material și spiritual. Ei păstrează încă o civilizație casnică dezvoltată, pe care au împrumutat-o de la ei și ucrainenii. Termenii și tehnica țesutului este moldovenească chiar și la ucrainenii (...). După Unirea cea Mare, românii transnistrienți au fost surprinși de epoca naționalităților. Ei, care se

depărtează prea tare, în sens spațial, de « copita moldovenească », au rămas în afara granițelor (...). Mulți au fugit în țară cu riscul vieții. Cei care au rămas, s-au păstrat însă « moldovenii », fiind mândri de originea lor. « Da noi Moldovenii sintem ». Am văzut că această « moldovenie » se bazează în primul rind pe tradiția spirituală.

Prin situația periferică în care se află față de masa românilor și pentru dirzenia lor de conservare, moldovenii de peste Nistru, s-ar putea numi pe drept cuvânt, contra-forturile spirituale ale românismului (...).

În al doilea rind, urbariile Mariei Tereza care corespund unei a doua etape de intensă colonizare cu alte neamuri și de strămutare masivă de populații dintr-un loc în altul. Subliniem informația foarte importantă a grupului mare de români, care nevrind să fie maghiarizați, au emigrat în Ucraina rusească.

Într-adevăr, autorul are dreptate când așteaptă ca această informație să fie coordonată cu informațiile pe care le va aduce cu sine, D-l Anton Golopenția, din lunga sa cercetare pe care a făcut-o în satele cuprinzătoare de Români din Ucraina (de la est de Bug — *n.n.*).

A fost Transnistria veacului al XVIII-lea țintă sau punct de plecare de migrații românești¹.

Într-adevăr, Dr. Anton Golopenția, care a condus nemijlocit lucrările de inventariere — de recenzie și studiere — ale românilor din spațiul de la est de Bug, a fost preocupat și de proveniența românilor din acel spațiu. El a colindat toate regiunile pe care le vom aminti aici și a cercetat cu competență și seriozitate care-l caracteriza, atât arhivele din țară cit și cele din Odesa sau diverse alte documente fără să le ocolească pe cele din arhivele fostului Imperiu habsburgic sau țarist.

Centralizarea și prelucrarea întregului material documentar adunat de noi, pe „teren”, urma să fie efectuată în întregime abia după încheierea completă a lucrărilor din spațiul de la est de Bug: Crimeea, Caucazul și Bazinul carbonifer al Dombasului și, deci, după înapoierea noastră de pe teren la București, înapoiere care a intervenit abia în luna mai-iunie a anului 1944, deci cu foarte puțin înainte de 23 august 1944.

Întregul material completat pe teren a fost ambalat în lăzi din lemn, vopsite în galben. Dar, aceste lăzi, care conțineau documente excepționale din punct de vedere sociologic, de deosebită valoare informațională pentru neamul nostru, au *dispărut fără urmă!* cum au dispărut atâtea altele în zbuciumatul nostru trecut.

Așadar, este demn de subliniat că acești români răzleți prin întreaga Ucraină, prin unele părți constituind grupuri de așezări compacte, au venit aici, în acest spațiu, cu întregul lor avut material și spiritual. În general, civilizația pe care și-o păstrează, avea, chiar și în zilele cercetării noastre, un caracter *ciobănesc*. Acest adevăr a rămas întocmai cum a fost surprins și de către Th. Burada, în lucrarea mai sus pomenită: „Credințele, datinele și nărvurile lor, le-am găsit fără nici o deosebire în credințele locuitorilor din Moldova”.

Cunoaștem dar că românii „de acolo” erau colonizați de Ecaterina a II-a sau plecați cu turmele de oi din Basarabia sau chiar din inima Ardealului: unii cu scopul de a scăpa de asupririle otomane, alții de deznaționalizările forțate impuse românilor ardeleni după urbariile Mariei Tereza; unii români, mai de multă vreme băștinași, se pare că erau acolo din vremuri mult mai îndepărtate, intrucit nu-și mai *amintesc* să fi auzit de la bătrâni și din bătrâni că ar fi venit de „undeva”, și s-ar fi așezat acolo „cîndva”.

Aceste comunități de români, deși existau acolo mai bine de 160 de ani (formate din elemente colonizate sau din mocani) sub stăpînire țaristă (1783—1917) și, apoi sovietică (1917—1944), în așezări îndepărtate și total izolate în imensa masă de slavi, și-au păstrat nealterată ființa națională cu specificul ei dintotdeauna.

Ei nu și-au uitat *limba* nici *datinile* strămoșești, și cu atât mai puțin *conștiința de români*.

ANTON RAȚIU

¹ Gh. Pavelescu, *Aspecte din spiritualitatea românilor „Transnistrieni”*, „Geopolitica și geoistoria”, T, nr. 1, 1941, p. 90—97.

Notă: În partea I a materialului (nr. 1—2/1991), la pag. 74, alineatul 3, rindul al 3-lea, în loc de „științificeze” se va citi „descientizeze” și la pag. 79, alineatul 2, ultimul rind, în loc de „transilvăneni” se va citi „basarabeni”.